

dant van het in Noord-Brabant opgestelde IIIde legerkorps, bij een vergadering van het communistische werklozencomité in Eindhoven de orde te handhaven (art. 14)¹; op 24 november machtigde hij al zijn ondercommandanten, nieuwe politie-verordeningen vast te stellen (art. 10), de dienst van politie en brandweer te wijzigen (art. 13) en de toegang tot, en het verlaten van, het in staat van beleg verklaarde deel van het land te regelen (art. 23)² en (wij gaan voorlopig maar niet verder) op 19 december machtigde hij hen, de burgerbevolking bij militaire werkzaamheden in te schakelen (art. 12).³

Voor geen van deze handelingen had de generaal de toestemming van de regering of van de minister van defensie verworven; voorzover bekend, was er slechts één (het inschakelen van de burgerbevolking) waarvoor hij althans schriftelijk om verlof gevraagd had – een verlof dat mondeling verleend zou zijn.⁴

Twee opmerkingen willen wij hieraan toevoegen.

De eerste is, dat generaal Reynders van de machtiging, burgerwerkkrachten te vorderen, nimmer gebruik gemaakt heeft. De tweede dat hij, enerzijds verder gaand dan hij mocht, anderzijds precies het tegendeel deed. De mogelijkheid om althans in die gebieden die in staat van beleg verkeerden, snel in te grijpen, hief hij zelf op door aan zijn ondercommandanten op 2 november de wens kenbaar te maken (drie weken later herhaald⁵), 'dat steeds, dus ook onder de staat van beleg, voor het toepassen van bevoegdheden welke ook aan burgerlijke overheden of overheidspersonen toekomen, met deze overheden of personen overleg wordt gepleegd.'⁶ Was dat als bewijs van goed gedrag bedoeld? Misschien. Duidelijk beleid was het niet.

Daarbij moet dan nog bedacht worden dat de generaal, verder gaand dan het *gentlemen's agreement* inhield, eigenlijk begin oktober al tegen de lamp gelopen was: hij was toen in een conflict met de regering verzeild geraakt dat slecht voor hem afgelopen was.

Zoals wij al weergaven, had hij, toen hij eind augustus voorgesteld had, de staat van beleg af te kondigen, als een van de motieven daartoe op de wenselijkheid gewezen om de gehele pers onder censuur te stellen: voor de regering een aanleiding te meer, *niet* tot de staat van beleg over te gaan. De gene-

¹ A.v. ² 'Vierde regeling voor de uitoefening van het militair gezag' (24 nov. 1939), a.v. ³ Getuige J.D. Schepers, *Eng.*, dl. I c, p. 360 (noot). ⁴ A.v., p. 359. ⁵ 'Vierde regeling voor de uitoefening van het militair gezag', *Bijlage bij de Handleiding voor de uitoefening van het militair gezag*, Boekwerk C. ⁶ Telexbericht, 2 nov. 1939, van de opperbevelhebber van land- en zeemacht aan de commandanten van het veldleger, van de vesting Holland, van de stelling Den Helder en van de zeemacht (a.v.).